

Dr. philol., LU Humanitāro zinātņu fakultātes pētnieks

INGUS BAROVSKIS

JĒZUS TĒLA INTERPRETĀCIJAS VELGAS KRILES LUGĀ “VAI JŪS BAIĻOJĀTIES, JŪS, MAZTICĪGIE”

Raksta uzmanības centrā ir latviešu dzejnieces un dramaturģes Velgas Kriles luga “Vai jūs baiļojāties, jūs, mazticīgie”, kura uzrakstīta 1980. gadā un pirmo reizi publicēta 1999. gadā. Lugā V. Krile izmanto Jaunās Derības fragmentus, lai interpretētu un pārinterpretētu Jēzu, balstoties idejā, ka Jēzus ir cilvēks, kas izvēlas būt sabiedrības varonis. V. Kriles tēlotais Dievs ir nežēlīgs un nezinošs, vienaldzīgs pret cilvēces problēmām. Kriles Jēzus pirmām kārtām ir cilvēks, bet cilvēki var un vēlas būt varoņi. Autore pievēršas jautājumam par to, vai sabiedrībai vispār ir vajadzīgi varoņi un kādam jābūt cilvēkam, lai par tādu kļūtu, secinot, ka varonības ideja ir teātris, ko cilvēki rāda dievības priekšā.

Atslēgvārdi: Jēzus tēla atveide, drāma, dievība-cilvēks, Jaunā Derības interpretācija literatūrā, varonis.

Ievads un konteksts Šī raksta mērķis ir aplūkot vienu no latviešu dzejnieces Velgas Kriles (1954–1991) lugām – “Vai jūs baiļojāties, jūs, mazticīgie” (1980), apskatot Jēzus tēla realizāciju lugā, kā arī Jaunās Derības sižeta transformāciju Kriles dramatiskajā darbā. Jēzus tēls ir plaši izmantots dažādu laiku kultūras recepcijā, tostarp literatūrā. Viens no vērā ņemamākajiem Jēzus tēlojumiem ir atrodams krievu rakstnieka Mihaila Bulgakova (*Михаил Афанасьевич Булгаков*, 1891–1940)

romānā “Meistars un Margarita” (1940), kur darbība veidota divos laikos – Jēzus laika Jeruzalemē un 30. gadu Maskavā, tur ierodas sātans ar savu svītu. Bulgakova darbs latviešu valodā oficiāli tiek izdots 1979. gadā Kriles tuva drauga Ojāra Vācieša tulkojumā, bet Kriles luga “Vai jūs baiļojāties, jūs, mazticīgie” tiek sarakstīta 1980. gadā, turklāt zināms, ka Krile Bulgakova darbu ir lasījusi jau 60. gados krievu valodā, pie tam šis darbs atstājis lielu ietekmi uz Krili.¹ Kriles lugā vērojamas vairākas tipoloģiskas paralēles ar Bulgakova romānu, piemēram, Jēzus tēlojuma akcenti, kā arī Pilāta tēla veidošanas principi, kur gan Bulgakovs, gan Krile ir centrējušies uz Jāņa evaņģēlija pamatiem – Pilāts kā persona, kas šaubās par savas rīcības pareizību, centrējoties uz pozitīvo Pilāta personībā. Protams, jāsecina, ka Krile vairāk ir sekojusi Jaunās Derības evaņģēlijiem, ko ne vienmēr ir darījis Bulgakovs, piemēram, “Meistarā un Margaritā” nav ainas ar tirgotāju padzīšanu no tempļa, ko izmantojusi Krile, Jēzu Pilāts dēvē par “trako filozofu”, kas arī nav saskatāms Kriles lugā, bet iepriekš minētais Pilāta tēlojuma motīvs ir būtisks akcents.

Izvērstākai Jēzus tēla interpretācijai literatūrā pievērsusies arī lietuviešu rakstniece Jurga Ivanauskaitē (*Jurga Ivanauskaitē*, 1961–2007) romānā “Ragana un lietus” (1994), kas veidots vairākās paralēlās darbības līnijās, no kurām viena ir Jēzus laika Jeruzaleme, centrējoties uz Marijas Magdalēnas mīlestību pret Jēzu un tēlojot šādas Marijas jūtas kā neiespējamās, nerealizējamās. Tas ir būtisks akcents arī Kriles darbā, kaut gan iemesli abām autorēm ir atšķirīgi – Ivanauskaites romānā Marijas Magdalēnas jūtas ir nerealizējamās, jo akcents likts uz Jēzu kā Dievadēlu, bet Krile to tēlo kā tādu, kas vēlas būt varonis un Marijai var piederēt tikai slepus, jo pretējā gadījumā zaudētu varoņa būtību sabiedrības acīs. Ivanauskaites darbs gan pieminams tikai kā viens no Jēzus tēla recepcijas ievērojamiem paraugiem, ņemot vērā atšķirīgos tekstu tapšanas laikus.

Jēzus tēla recepcija literatūrā vērojama arī tādos darbos kā Fjodora Dostojevskas “Brāļi Karamzovi” (1880), Roberta Greivsa “Karalis Jēzus” (1947), Antonija Bērdžesa “Cilvēks no Nācāretes” (1979) un citos. Latviešu literatūrā par vienu no ievērojamākajiem literārajiem tekstiem, kas veltīts šai tēmai, ir iespējams uzskatīt Kriles lugu “Vai jūs baiļojāties, jūs, mazticīgie”. Latviešu literatūrā vērojams visai ierobežots literāro tekstu apjoms, kuri būtu veltīti Jēzus dzīves interpretācijai, vēl var pieminēt dramaturga un romānista Ārija Geikina darbu “Tad jums taps atvērts” (1997), taču Kriles lugu tas saturiski nepārspēj.

Krile literatūras vēsturē tiek asociēta ar dzeju, tomēr savā aktīvajā darbības laikā ir strādājusi arī dramaturģijas žanrā, kas līdz šim apkopots vienā krājumā “Svētlaimīgo sala” (1999), kā arī atsevišķās lugu publikācijās literārajā presē: lasītājiem ir pieejamas apmēram astoņas lugas no uzrakstītajām sešpadsmit.

1 Intervija ar Velgas Kriles māsu Antru Krili. Valka, 2024.

Kriles dzīves laikā viņas dramaturģija nav izpelnījusi atzinību, faktiski – padomju režīms Kriles dramaturģiju uzskata par nevēlamu tās sižetu dēļ, tostarp reliģisko motīvu dēļ, kas ir aktuāli Kriles lugās. Tās neiestudē teātros, tās arī netiek drukātas, faktiski par pirmo iepazīšanos ar Kriles dramaturģiju var runāt, sākot ar 1992. gadu, jo tad Kriles lugas gūst nosacītu atzinību: publikācijas literārajos izdevumos (piemēram, farss “Asaras” ar latviešu senreliģijā balstītu sižetu literārajā mēnešrakstā “Karogs” (1992), drāma, kuras pamatā ir latviešu tautas teiku un vēstures sižets “Manā zemē ir tādi vārdi” literārajā žurnālā “Grāmata” (1990)), kā arī jau minētais izdevums “Svētlaimīgo sala”, kur apkopotas piecas Kriles lugas, ieskaitot lugu ar izteiktu reliģiska sižeta vēstījumu “Vai jūs baiļojaties, jūs, mazticīgie”. Izlasē “Vanagi” (1995) tiek iekļauta arī drāma “Kains”, kuras pamatā ir Vecās Derības 1. Mozus grāmatas sižets par Ādama un levas vecāko dēlu Kainu, kas pasaulē ienes pirmo slepkavību, un Krile, līdzīgi kā visās savās lugās, izvirza jautājumu par varonību, cilvēciskās būtības jēgu, kā arī Dieva un cilvēku attiecībām.

Literatūrzinātnē Kriles lugām ir pievērsta neliela vai pastarpināta uzmanība, tomēr Kriles lugas tiek raksturotas kā poētiski filozofiskas drāmas un traģēdijas² ar izteiktiem mitoloģijā un reliģijā balstītiem sižetiem. Jautājums, kāpēc Krilei ir aktuāli tieši reliģiski sižeti, ir neviennozīmīgs. No vienas puses, Kriles personība nav saistāma ar valdošo ateismu,³ no otras puses, piemēram, esejists Česlavs Milošs (*Czesław Miłosz*, 1911–2004) vienā no saviem ievērojamākajiem darbiem “Sagūstītais prāts” ir teoretizējis, ka cilvēks totalitārajā sistēmā, sastopoties ar tās pārbaudījumiem, īpaši izvirza priekšplānā reliģiskās dimensijas nozīmi,⁴ ko var attiecināt arī uz Kriles īpašo interesi par dažādu reliģisko sistēmu mītisko priekšstatu iekausēšanu savos darbos. Vērtējot visu Kriles sarakstīto dramatisko darbu kopumu, jāsecina, ka kvantitatīvi lielākā to daļa ir balstīta jau minētajos reliģiskajos vai mitoloģiskajos sižetos, faktiski tikai viens darbs – “N-tā pilsēta” (1983) – ir ārpus minētām sižetiskām līnijām un balstīts mūsdienu realitātes tēlojumā.

Līdzšinējie pētījumi, kas veltīti Krilei, lielākoties centrēti uz viņas dzeju, izvērstākai Kriles dzejas analīzei ir pievērsies literatūrzinātnieks Viesturs Vecgrāvis romantisma tradīcijai veltītajā pētījumā “Mani sveicina zvaigznes” (2018). Dzejas un personības izpētē par nozīmīgu var uzskatīt literatūrpētnieces Dzidras Vārdaunes veikumu, kas iekļauts “Latviešu literatūras vēstures” (2001) trešajā sējumā. Vairākas apceres par Kriles daiļradi ir rakstījuši arī viņas laikabiedri dzejnieki, piemēram, Dagnija Dreika, Imants Auziņš, Amanda Aizpuriete, arī Kriles grāmatu redaktore Elza Grīnberga-Sudmale, secinot, ka

2 Imants Auziņš, “Ievada vietā” // *Vanagi*, sast. Imants Auziņš (Rīga: Solvita, 1995), 6.

3 Intervija ar Velgas Kriles māsu Antru Krili. Valka, 2022.

4 *Czesław Miłosz, Pvergats protas* (Vilnius: Vilnius LRS, 1995), 95.

dzejai izteikti raksturīgi *macabré* toņi.⁵ Tas saskatāms arī Kriles dramaturģijā. Kriles daiļrades zinātniskai izpētei, tostarp dramaturģijai,⁶ pievērsies arī šī raksta autors.

Velgas Kriles dzeja un dramaturģija latviešu literatūras vēsturē ir palikusi aizplānā vairāku iemeslu dēļ: 1) jau iepriekš minētā pretošanās varas pozīcijām un atsacīšanās literāros darbos pildīt sociālā reālisma prasības; 2) lielākoties viņas dzeja vērtēta kā romantisma tradīcijā balstīta, proti, tāda, kas ir atstatu no aktuālajiem literārajiem virzieniem, piemēram, literatūrzinātniece Dzidra Vārdaune definē Kriles dzeju kā “spēcīgu personību romantiskās ievirzes dzejā 70. un 80. gados [...]”,⁷ bet Vecgrāvis uzsver, ka Krile romantisma dzejas ainavā ieņem izcilu vietu.⁸ Vienlaikus Vecgrāvis arī secina, ka Kriles dzeja ir “rada Poruka un Ziemeļnieka traģiskajai pasaules antagonisma sajūtai”,⁹ faktiski to var attiecināt arī uz Kriles lugām. Vārdaune arī konkretizē Kriles romantisma izjūtu kā to, ka “katram jācīnās par jaunu cilvēku sevi”,¹⁰ kas būtiski ne tikai Kriles dzejā, bet arī viņas dramaturģijā, tas saskatāms rakstā izvēlētās lugas analīzes kontekstā, kur jauna cilvēka sevi meklējumi filozofiskā konceptā tiek iekļauti gan Jēzus, gan Marijas Magdalēnas tēlā.

Romantisma poētikai raksturīgais indivīda cīņas motīvs saskatāms vairākās Kriles lugās, kuru sižeti aizgūti no kristietības mitoloģijas, piemēram, lugā “Kains”, kur Kaina tēlā reprezentēts cilvēks, kas meklē mīlestību kā augstākās individualitātes formu, bet, to nerasniedzis, izdara slepkavību, uzdodot fundamentālu jautājumu: “Vai atkāpties, vai padoties, vai lūzt [...]? No visa negodīgā es viņu izglābu [...] Tevis dēļ Dievs es tapu slepkava [...] Lai tu esi mūžam, mūžam mans.”¹¹ Šeit redzams Kriles dramaturģijas viens no būtiskākajiem jautājumiem cilvēka un dievības komunikācijā, proti, vai cilvēks, ja tas ir pakļauts dievībai, ir atbildīgs par savu rīcību (lugā “Kains” tā ir slepkavība) un vai rīkošanās pretēji dievības gribai ir augstākā individualitātes un savas gribas izpausmes forma.

Ar romantisma tradīciju šajā rakstā tiek saprasts literārais virziens, kur viens no būtiskiem akceptiem¹² domāšanas sistēmā ir “es” jeb individuālās brīvības kults.¹³

5 Elza Sudmale-Grīnberga, “Nav nekā noslēpumaināka par saullēktu” // *Vanagi*, sast. Imants Auziņš (Rīga: Solvita, 1995), 130.

6 Ingus Barovskis, “Mitoloģiskais un reliģiskais sižets Velgas Kriles dramaturģijā” // *Litera scripta*, sast. Anastasija Vedela, Svetlana Pogodina (Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2012).

7 Dzidra Vārdaune, “Dzeja” // *Latviešu literatūras vēsture*, 3. sēj., sast. Viktors Hausmanis (Rīga: Zvaigzne ABC, 2001), 197.

8 Viesturs Vecgrāvis, *Mani sveicina zvaigznes* (Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2018), 203.

9 Turpat, 211.

10 Dzidra Vārdaune, op. cit., 198.

11 Velga Krile, *Vanagi* (Rīga: Solvita, 1995), 380.

12 Romantisma teorētiskais koncepts literatūrzinātnē ir daudz izvērstāks, taču šajā rakstā netiek aplūkots, definējot tikai pētāmajam objektam būtisku akcentu.

13 Janīna Kursīte, *Dzejas vārdnīca* (Rīga: Zinātne, 2002), 345.

Latviešu literatūrā romantisma ietekmes ir saskatāmas arī ārpus romantisma tradīcijas aktuālā dzīves cikla, piemēram, sešdesmitajos gados tas aktualizējas ar jauniem meklējumiem pēc intimitātes un mītiskajiem pamatiem, ko var attiecināt arī uz Kriles lugu tapšanas sākumperiodu.

Kriles reliģiskie uzskati, kas robežojas starp pagānisma tradīciju (mitoloģija, turklāt gan latviešu, gan, piemēram, grieķu, jo sevišķi lugās), gan kristietības ietekmēm, piemēram, mēģinājums definēt Dieva jēdzienu un Jēzus dzīves interpretācijas, arī veido sasaukmes ar romantisma domāšanas vienu no akcentiem. Kriles dramaturģijā īpaši tiek akcentēti glābēja un varoņa jautājumi, faktiski Krile bieži runā par pestītāja dažādām realizācijas formām. Tas, piemēram, saskatāms nepublicētajā lugā “Stepans Razins”. Stepans Razins, arī Steņa Razins (1630–1671), bijis Donas kazaks, Pievolgas tautu, kazaku un zemnieku sacelšanās līderis, kurš sākotnēji zināms kā krievu un persiešu kuģu aplaupītājs, bet pēc tam kļuvis par plašākas kustības līderi.¹⁴ Vēsturiskos materiālos uzsvērti vairāki Razina personības aspekti, kā nežēlība, varmācība u. c., tomēr pamatideja viņa darbībai ir brīvu cilvēku kopiena un ambīcijas sagrābt Maskavu, ieviešot kazaku brīvību visā Krievijā. Sākumā Razina mērķi realizējas veiksmīgi, bet kaujā pie Simbirskas 1670. gada oktobrī cara karaspēks nemierniekus uzvar, Razinu ievaino, un nākamajā gadā viņš tiek sagūstīts un nodots varas iestādēm, pēc tam aizvests uz Maskavu, kur sodīts ar nāvi. Razina tēls ir folklorizējies un ir daudzu mītstāstu¹⁵ un literāru darbu pamatā. Krile Stepana Razina tēlā izmanto Jēzus tēla iezīmes – abās lugās tas ir cilvēces glābējs, brīvības nesējs, kurš uzpurējas tautas vārdā, tomēr tiek nodots, sodīts ar nāvi, secinot, ka tautai brīvība nav nepieciešama. Atšķirība abos tēlos saskatāma tajā aspektā, ka Razins vairāk nekā Jēzus tiek tēlots kā izredzētais, nevis kā tāds, kas vēlas būt varonis.

Iecienīti šāda tipa tēlu veidošanā Krilei ir arī grieķu mītu sižeti, piemēram, lugā “Svētlaimīgo sala” Krile risina cilvēka un Dieva attiecības Prometeja un Kuprītes tēlā, secinot, ka “man ir labi, jo es esmu sīka, bet tev (Prometejam – I. B.) ir grūti, jo tu esi liels”.¹⁶ Dievu/Dieva ciešanas kļūst par aktuālu jautājumu Kriles dramaturģijā, eskalējot jautājumu – “un varbūt, ka vispār nemaz nav Dieva, // Neviena īsta uz pasaules”.¹⁷ Šis jautājums līdzās filozofiskajam jautājumam par Dievu kā ļaunprātīgu vecu vīrieti, kas rotaļājas ar cilvēci, ir būtisks ne tikai dramaturģijā, bet arī Kriles dzejā.

14 Soloviev Sergei M.; Smith, T. Allen (trans.) (1976), *History of Russia, Vol. 21: The Tsar and the Patriarch, Stenka Razin Revolts on the Don, 1662–1675* (Gulf Breeze, FL: Academic International Press, 1979), 132.

15 Ar jēdzienu “mītstāsts” šajā gadījumā tiek saprasts mītizēta satura stāstījums par reālām personām, taču balstoties laika gaitā veidotā iztēles rezultātā, nevis vēsturiskos faktos.

16 Velga Krile, *Svētlaimīgo sala*, 185.

17 Turpat, 156.

Tomēr Krili uztvert tikai kā romantisma tradīcijas turpinātāju ir vienpusīgi, jo nav iespējams ignorēt dzejā esošās dažādās literāro virzienu ietekmes, piemēram, eksisten- ciālismu, pat barokālās un gotiskās literatūras ietekmes, kā arī modernisma ietekmes, kas Kriles dzeju un arī mazāk zināmo dramaturģiju padara par savam laikmetam unikālu.

Velgas Kriles religiskie uzskati

Kaut gan Krile nav un nevar būt uzskatāma ne par reli- ģiskās dzejas vai dramaturģijas autori, ne arī par apzinātu kādu teoloģisko principu adepti, tomēr, izvērtējot Kriles

literārās darbības kontekstu, redzama noteiktu sakrālās izpratnes – mītiskās pasaules ainas un dievizpratnes – priekšstatu kopa, ko Krile pauž. Literatūrzinātnieks un kristīgās literatūras pētnieks Ralfs Vuds (*Ralph Wood*) norāda uz pamatiezīmēm, pēc kurām kādu literāru darbu var uzskatīt par kristietībā balstītu, turklāt ne vien virspusēji, bet fun- damentāli, proti, uz literāru darbu, kas balstīts kristīgās domāšanas un problemātikas risinājumos,¹⁸ par vienu no pamatiem uzskatot Tolkīna “Gredzenu pavēlnieku”, kas, kaut gan balstīts pirmsbibliskajā pasaulē, tomēr ir, pēc Vuda uzskatiem, izteikti kristīgs, jo visa tēlu struktūra un vide ir tēlota kā atbilstoša kristietiskajiem priekšstatiem.

Kriles reliģiskie uzskati atklājas lielākoties dzejā, bet no tās arī dramaturģijā. Lielākā daļa Kriles lugu ir sarakstītas dzejas valodā, kā arī atsevišķi lugu fragmenti iekļauti dzejas krājumos, piemēram, fragments no lugas “Manā zemē ir tādi vārdi” ir iekļauts krājumā “Vanagi” kā atsevišķs dzejas teksts.

Būtisks akcents Kriles dievizpratnes sistēmā ir animisma ietekmes. Animisms kā pasaules uztveres veids, kur dievišķota (dvēseles piedēvēšana) tiek daba un tās tēli, piemēram, augi, koki, upes, dabas vide kopumā.¹⁹ Reliģijas antropoloģijā animisms tiek definēts arī kā ticējumu sistēma.²⁰ Nav pamata konkrēti apgalvot, ka Kriles literārais devums būtu konceptuāli veidots animisma ticējumu sistēmā, taču izteikti ir pamanāma tā ietekme. Piemēram, dzejā Krile kvantitatīvi daudz runā par dabas dievišķošanu, apzi- mējot dabas objektus kā sakrālas būtnes:

*Tie nāk pie manis, suņi pamestie
Un bālie bāreņi no akmens mājām,
Es visu mūžu esmu puķu dievs –
Tik vien, un kā lai viņus pasargāju? [..]²¹*

18 Ralph Wood, *Tolkien Among the Moderns* (Indiana: University of Notre Dame Press, 2015), 45.

19 John F. Haught, *What Is Religion? An Introduction* (New York, Paulist Press, 1990), 19.

20 David Hicks, *Ritual and Belief: Readings in the Anthropology of Religion* (Roman Altamira, 2010), 359.

21 Velga Krile. *Zem baltām pātagām*. Npublicēts. RMM 505669.

Puķu dievs, dabas objekti kā dieva reprezentācijas kļūst par aktuāliem Kriles dzejas tēliem, sākot ar viņas otro krājumu “Bērzi” (1976), un jau ieskicē to Krili, kāda tā parādās visos turpmākajos krājumos, ieskaitot Kriles reliģiskajam diskursam raksturīgās iezīmes, piemēram, jau minētās animisma ietekmes. Tomēr jau dzejā atklājas Kriles dievizpratnei raksturīgais fundamentālais jautājums par cilvēka un dievības attiecībām, kā arī – vai dievība ir atbildīga par cilvēci vispārīgā skatījumā un vai dievība ir atbildīga par katra konkrēta cilvēka likteni.

Dzejojī

*Tai naktī, kad mēness dievs sarunājās ar pumpuru dievu,
Es biju aizmirsusi par cilvēku dievu,
Kurš palika, kopā sienot pušu pārrautās stīgas,
Bet es aizgūtnēm elpoju dzīvību.²²*

Krilei cilvēku Dievs, ar ko lielākoties domāts kristietiskās reliģijas Dievs, ir neviendabīga būtne, kuram raksturīga fatālisma daba, apokaliptiska būtība, bet animisma konceptā balstītās dabas dievišķošana (dabas, puķu u. c. Dieva formas) ir dzīvības simbols.

Jau šajā īsajā tekstā ir saskatāmas daudz plašākas Kriles dzejas konceptuālās iezīmes reliģiskā vēstījuma dažādībā, kas vēlāk eskalējas krājumā “Debesu akrobāts” (1995), kur Krile uzdod savas dievizpratnes kontekstā būtisku jautājumu, proti, vai eksistē arī “Dieva Dievs”, resp., vai augstākajai sakrālajai varai ir vēl kāda augstāka vara, kas izlemj tās rīcību ar cilvēci.

Tāpat reliģiskā vēstījuma kontekstā Krile diskutē par to, vai cilvēkam vispār ir pieejams Dievs un kur tas atrodas, Krile raksta: “kas ir vēl lapotnes otrajā pusē, kuru es nevaru apskatīt?”,²³ atkal akcentējot animistisko uztveri: Dievs ir gan daba, dievvārdi drīzāk ir klusēšana, nevis lūgšanas, jo lūgšanas ir teju savtīguma izpausme, un tāpat arī secinājums, ka tas, kas Dievu redzējis, – mirst, tāpēc cilvēkam nav iespējams to ne saskatīt, ne skatīt. Dieva meklējumi Kriles darbu kontekstā ir bīstami tiem varoņiem, kas to dara, jo Dievu nevar atrast tāpēc, ka tas rotaļājas ar cilvēkiem (“Kains”) vai faktiski nevēlas atbildēt ticīgā meklējumiem (“Vai jūs baiļojāties, jūs, mazticīgie”).

Atsevišķa dievību un Dieva izpratne parādās tieši Kriles lugās, kur antropomorfizēts ir ne tikai dievību tēls, bet arī to uzvedības principi. Dievības un jo sevišķi kristietiskajā tradīcijā balstītā Dieva tēlojums ir pretrunīgs, tomēr kristalizējas divi konceptuāli tēlojuma veidi: tas ir gan nežēlīgs vecs vīrietis, kas spēlējas ar cilvēkiem (lugā “Kains”), gan arī svārstīga un izlemt nespējīga būtne, piemēram, lugā “Vai jūs baiļojāties, jūs,

²² Velga Krile, *Bērzi* (Rīga: Liesma, 1976), 46.

²³ Velga Krile, *Debesu akrobāts* (Rīga: Garā pupa, 1995), 63.

mazticīgie” vienīgā reize, kad Jēzus šaubās par savu lomu cilvēku vidū, ir dzirdama Dieva balss, tas saka “jā, nē, jā, nē”.²⁴

Savukārt lugā “Manā zemē ir tādi vārdi” Krile pretnostata gan kristietības Dievu, gan baltu (latviešu) mītiskajos priekšstatos balstīto dievu, centrējoties uz bināro opozīciju savs–svešs. Šajā lugā Krile kristīgo Dievu tēlo kā biedējošu tēlu, kuram ir nepieciešams cilvēka upuris (= iemūrēt cilvēku, lai baznīcas nesagrūst). Vienlaikus arī sinkrētisma konceptā iemūrēšana baznīcā ir latviešu tautas teiku sižets,²⁵ bet arī realitātē praktizēta darbība.²⁶ Šo ideju pamatā izmantojusi arī Krile lugas sižetiskā risinājumā. Lugas noslēgumā kristietības Dievs “zaudē”, jo Pērkons nodedzina baznīcu, bojā iet gan Kungs (binārajās opozīcijās = svešais, svešā Dieva turētājs), gan latviešu zemnieku puisis un iemūrētā meita (binārajās opozīcijās = savējie, sava dieva turētāji). Konceptuāli tas demonstrē Kriles ideju, ka augstāko spēku, dievību cīņās parasti iet bojā visi, jo šādu opozīciju priekšā cilvēks ir bezspēcīgs un iet bojā.

Kvantitatīvi biežāk Kriles dzejā tomēr parādās tieši dievību un/vai Dieva tēla interpretācijas, mazāk Krile izmantojusi Jēzus tēlu. Tas konkrēti saskatāms lugā “Vai jūs baiļojāties, jūs, mazticīgie”, kā arī jau pieminētajā lugā “Stepans Razins”, kur vēsturiska persona tiek dievišķota un interpretēta kā Jēzus tēls, faktiski abās lugās centrējoties uz kopīgu iezīmi – upurēšanos citu labā un secinājumu, ka pūlim šāds upuris ir nevajadzīgs. Lugā “Vai jūs baiļojāties, jūs, mazticīgie” Krile vairāk tomēr akcentē Jēzus cilvēcisko pusi, bet “Stepanā Razinā” vērojams pat brīžiem deklaratīvs vienkāršots tēla interpretācijas paņēmiens, neuzsverot cilvēcisko pusi un cilvēciskās rakstura īpašības, kas raksturīgas Kristum lugā “Vai jūs baiļojāties, jūs, mazticīgie”, bet uzsvērts tikai varoņa-cietēja un nāves citu labā motīvs. Tāpat kā Kristu, tā arī Stepanu Razinu nodod tuvākie. Razinu – tuvākais līdzgaitnieks Frols, Kristu, pēc Bībeles tradīcijas, viens no mācekļiem – Jūda.

Jēzus tēla realizācijā Krile ir rīkojusies citādi, vairāk Kristu tēlojot kā cilvēces varoni, kurš pakļauts cilvēka spēju un spēku ierobežojumiem un kurš apzināti vēlas kļūt par varoni, kas nosaka tēla traktējumu un attīstību lugā.

Kriles reliģiskie uzskati, kas pausti gan dzejā, gan dramaturģijā, ir neviennozīmīgi – no animisma iezīmēm Krile nonāk pie savas teoloģiskas koncepcijas – Dieva meklējumiem dabā, pie jautājuma par “Dieva Dievu”, tomēr aktuāls ir arī cilvēciskotā, antropomorfizētā Dieva tēla traktējums, kur tas ir nežēlīgas būtības, vienalīdzības un neizlēmības konstrukts, kas pats pakļauts savas būtības apšaubīšanai (piemēram, lugā “Svētlaimīgo sala”). No tā izriet arī cita Dieva īpašību uztvere, proti, Dievs – inkvizitors,

24 Velga Krile, op. cit., 105.

25 Alma Ancelāne, sast. *Latviešu tautas teikas. Vēsturiskās teikas* (Rīga: Zinātne, 1990), 179.

26 Aija Taimiņa, “Rīgas Sv. Jēkaba baznīcā 1774. gadā atrastais stāvus iemūrētais cilvēks: versijas un papildinājumi Johana Kristofa Broces komentāriem”, *Mākslas Vēsture un Teorija* 12 (2009): 58–70.

kas dod cilvēcei ciešanas, tostarp cilvēciskās jūtas (piemēram, mīlestība), kas ir viens no lielākajiem ciešanu avotiem.

Tāpat Jēzus tēla veidošanā aktuālas ir Bulgakova ietekmes, uz kurām norādīts jau raksta sākumā. Kriles darbības laikā – oficiāli dominējot ateismam – latviešu valodā tiek izdots arī poļu vēsturnieka Zenona Kosidovska darbs “Bībeles stāsti” (1978) un gadu pēc Kriles lugas tapšanas arī “Evaņģēlistu stāsti” (1982), kas veido ateistisko domāšanu un Bībeles tēlu interpretācijas pieņēmumus.

Jēzus tēla reprezentāciju mehānisms

Luga “Vai jūs baiļojaties, jūs, mazticīgie” ir pašas autore definēta kā traģēdija un strukturēta trīs cēlienos, izvēršot vairākus būtiskus notikumus Jēzus dzīvē, kas virza lugas sižetisko attīstību. Cēlieni būvēti no vairākiem atsevišķiem skatiem, kuru pamatā ir Jaunās Derības evaņģēlijos atainotie notikumi, kā arī Kriles mākslinieciskā jaunrade, veidojot ainas, kuras Jaunās Derības tekstā nav atrodamas, tomēr kvantitatīvi tādu ir maz.

Raksta skaidrākai uztverei turpmākā analīze ir balstīta lugas cēlienu struktūrā. Šāda pieeja izvēlēta arī tāpēc, ka ikvienā cēlienā saskatāmas Jēzus tēla atveides atšķirīgas īpatnības.

Pirmā cēliena iesākuma aina ir balstīta evaņģēlijos aprakstītajā situācijā par Mariju Magdalēnu, kuru farizeji atved pie Jēzus, lai tas spriestu tiesu par viņu, jo viņa ir laulības pārkāpēja, grēciniece: “Viņa saucas Marija un ir plaši pazīstama kā mauka.”²⁷ Jēzus un Marijas dialogā tiek risināts mīlestības jēdziena izpratnes jautājums, Kriles interpretācijā saistot fizisko, ķermenisko mīlestību ar garīgo mīlestību, veidojot binārās opozīcijas Marija–Jēzus, kur sievietes tēlam Krile piedēvē fiziskās mīlestības konceptu, bet vīrieša – Jēzus – garīgās. Vīrieša un sievietes tēla reprezentāciju kristīgajā reliģijā pētniece Elisone Stouna (*Alison Stone*) ir secinājusi, ka vīrieša ķermeņa simbolika balstīta pieņēmumā, ka vīrietis (šajā gadījumā Jēzus) ir radīts pēc Dieva tēla līdzības, un tas savukārt nozīmē transcendences iespējamību, bet sieviete, leva, ir grēcīga, saistīta ar nāvi un iznīcību.²⁸ Šis fenomens atklājas arī Kriles veidotajā Marijas tēlā, kur Marija ir fiziskās mīlestības simbols, taču Krile mīlestību tēlo kā kārdināšanu, mīlestība ir kropļība kropļā pasaulē,²⁹ bet pret to Jēzus tēlots kā savā ziņā bezspēcīgs: Jēzus gan iekāro Mariju, gan arī deklarē, ka varonim tas nav pieļaujams, jo viņš ir varonis. Pirmā cēliena attīstībā Krile nonāk pie Jēzus un Marijas fiziskā kontakta tēlojuma, bet tas tiek traktēts

27 Velga Krile, op. cit., 82.

28 Alison Stone, *An introduction to Feminist Philosophy* (Cambridge: Polity Press, 2007), 88–112.

29 Velga Krile, op. cit., 83.

kā “zagta mīla”, fundamentāli šādu raksturojumu skaidrojot kā sievišķās vēlmes, kamēr Jēzus tēlā atklājas apziņa par Jēzus kā cilvēces glābēja lomu: “Priekš cilvēkiem ir manas kaislās jūtas”, kamēr Marija vēlas: “Vai nevari tu, Jēzu, tāpat vien... // Priekš dzidriem mākoņiem, priekš manis vienas.”³⁰ Tomēr tas netiek tēlots kā iespējams vismaz ne lugas pirmajā cēlienā, jo priekšplānā Krile izvirza Jēzu kā cilvēces glābēju, kura pamatjēga ir mirt visas cilvēces vārdā, faktiski par visas cilvēces grēkiem, turklāt Jēzus pats apzinās, ka glābēja lomas pamatā ir kļūšana par varoni, mazāk centrējoties uz dievišķo. Šādu varoņa tēla pieeju Krile, kā tas jau minēts, izmantojusi arī “Stepanā Razinā”, veidojot sasauci ar Jēzus tēlu – varonis (kas reizē var būt vai nebūt dievišķa būtne) ir centrēts uz fundamentālu atbildību par visu pasaules cilvēci. Cilvēciskās jūtas šādā traktējumā

*Ir mīla viena pati pilnīga,
Tu, mīlā, nerunā un neiztraucē viņu,
Šīs zagtās stundas aizskrien smiedamās,
Un grēka vispār nav, ir tikai sirdsapziņa.*³¹

Metafora “zagtās stundas” demonstrē Jēzus un Marijas fiziskā kontakta simbolisko būtību: Jēzus kā vīrietis, kurš vēlas šīs zagtās stundas ar Mariju kā sievieti, bet vienlaikus Jēzus apzinās, ka cilvēces priekšā viņš ir varonis, bet varonim cilvēciskais nav pieļaujams, jo ticība varonim balstās viņa pārcilvēciskajā – dievišķajā! – personā.

Būtisks akcents, kas caurvij visu dramatiskā darba sižetu, ir tas, ka Jaunās Derības tekstā pastāv norāde, ka Jēzus ir izdzinis no Magdalēnas ļaunos garus: “Jēzus parādījās papriekš Marijai Magdalēnai, no kuras Viņš septiņus ļaunos garus bija izdzinis,”³² bet Kriles interpretācijā ļauno garu izdzišana paliek otrā plānā, jo Jēzus nespēj no Marijas izdzīt mīlestību, ko viņa pret Jēzu jūt, tātad viņš nav visspēcīgāks un mīlestība ir metaforiski ļauns garš, ko Jēzus neizdzien.

Konceptuāli Kriles dramaturģija nav saistāma ar feministiskajām teorijām vai interpretācijām, tomēr sievietes tēls kā ķermeniskais, kā grēcīgais, kas pavedina vīrieti uz agresīvu rīcību, Kriles dramaturģijā ir saskatāms. Tas salīdzinot ir redzams arī jau rakstā minētajā lugā “Manā zemē ir tādi vārdi”, kur galvenā varone netieši kalpo kā Kunga un Mārtaņa pavinātāja, tāpat arī kā kristietiskā Dieva un baltu senrelīģijā balstītā dieva (Pērkona) opozicionārā konflikta veidotāja. Līdzīgi arī Marijas tēls tiek traktēts kā tāds, kas iemieso fizisko mīlestību un ir fiziskās mīlestības simbols, funkcija un ideoloģija:

³⁰ Velga Krile, op. cit., 86.

³¹ Turpat, 90.

³² Marka 16:9.

*MARIJA: Klausies, kungs, vai tu kādreiz esi tā mīlējis,
Ka mazo pirkstiņu sev aiz sāpēm nogriezis...*³³

Tas iezīmē Kriles literārajos tekstos kvantitatīvi bieži izmantoto mīlestības kā tādu jūtu tēlojumu, kuras ir dievību uzlikts pārbaudījums.

Pirmajā cēlienā Krile veido arī apustuļu traktējumu, vārdā gan saucot tikai Pēteri un Jūdu, pārējos definējot kā 1. apustulis, 2. apustulis, tādējādi centrējoties uz Jūdas un Pētera tēlu realizāciju. Te iespējams saskatīt padziļinātu Jaunās Derības tekstu traktējumu, kur Pēteris tiek uzskatīts par tādu, kas veido Jēzus Baznīcu,³⁴ bet Jūda ir Pētera pretstats, tādā veidā Krilei demonstrējot divas fundamentālas binārās opozīcijas. Jūdas tēla veidojumā Krile samērā izteikti seko Jaunās Derības tekstā esošajiem priekšstatiem par Jūdu, rādot to kā tēlu, kam svarīga ir nauda, kas arī noved pie Jēzus nodošanas. Ainā, kur Jēzus aptur vētru, Kriles interpretācijā, laivai grimstot, apustuļi pārsprīž smagāko mantu izmešanu no laivas, un Jūdam smagākā manta ir nauda, bet "Tā ir mana nauda, un nauda ir bez vainas".³⁵

Tāpat seko aina ar Lācara modināšanu, naudas mijēju padzišanu no tempļa, kur Krile no Jaunās Derības sižetiskā risinājuma nav atkāpusies, runājot par ticības nepieciešamību, kas ļauj pārvarēt pat nāvi (= atmodināt Lācaru Jēzus var tikai tad, ja viņam tic). Tomēr jau šajās ainās saskatāma lugas centrālā problēma, proti, ticības jautājums un pūļa (tautas, sabiedrības) nepieciešamība pēc varoņa vispārinātā nozīmē. Šis jautājums, kā jau tas iepriekš norādīts, ir būtisks Kriles daiļradē. Tāpat kā jautājums par ticības būtību un varonību. Pēc Lācara atmodināšanas tiek risināts dialogs:

Marta: Tas nevar būt no cilvēku spēka,

Uz zemes ir nācis Dievadēls.

Jēzus: Viņi netic man,

Bet Dievadēlam ticētu,

Labi, tad es būšu Dievadēls...

*Jūs to sacījāt, ļaudis, es – ne...*³⁶

Savukārt ar Mariju Jēzus var satikties tikai tuksnesī, ko Jēzus norāda, kad pēc Lācara atdzīvināšanas un fakta, ka Jēzus ir Dievadēls, atzīšanas Marija atzīstas viņam mīlestībā. Lugā būtiska ir tuksneša simbolika, ar ko tiek asociēts Jēzus tēls tā cilvēciskajā

33 Velga Krile, op. cit., 83.

34 Elaine Pagels, *De Gnostische Evangelien* (Servire, 2005), 45.

35 Velga Krile, op. cit., 92.

36 Turpat, 86.

esamībā, kas ir pretstats dievišķajai esamībai. Turklāt pēc Marka evaņģēlija – mesijas pasludināšana notiek tuksnesī, ko veic tuksneša vientuļnieks Jānis Kristītājs, kā arī Jēzus kārdināšana, ar ko paralēles veido Krile, saistot Jēzus un Marijas attiecības kā iespējamās tikai tuksnesī, kas tātad ir kārdināšanas vieta. Te saskatāmas arī Kriles ietekmes no Bulgakova “Meistara un Margaritas” sižeta.

Tuksneša simbols dažādās interpretācijās caurvij visus trīs lugas cēlienus, pie tam tuksnesim ir gan kristietības mitoloģijā interpretējama simbolika, gan arī Kriles mitopoēzes simbolika. Simbolu pētnieks Huans Edvardo Sirlots (*Juan Eduardo Cirlot*), rezumējot teologu un mitologu pētījumus, norāda, ka tuksnesis aktuāls izraēliešu reliģijā kā cīņa pret agrārajām reliģijām, kuru pamatā ir auglības rituāli (saistīti ar erotisko, ar orgijām³⁷), tāpēc tuksnesis ir dievišķībai piemērota vieta.³⁸ Kriles interpretācijā Jēzus attiecības ar Mariju ir iespējamās tikai tuksnesī, jo tuksnesis vienlaikus arī simbolizē vientulību un atstātību no sabiedrības, kurā Jēzus ticis gan pasludināts, gan arī kārdināts. Tāpat mīlestības jūtas ir cilvēciskas jūtas, kas tiek dievišķotas, kaut gan rada Kristum šaubas par savu lomu, un šādas jūtas ir iespējamās tuksnesī kā dievišķi tīrā vidē, kurā dominē askēze, uz ko arī norāda Sirlots,³⁹ bet Krile vismaz lugas sākumā tuksnesi traktē kā slepenības un noslēpuma simbolu, proti, Dievadēlam attiecības ar cilvēku ir neiespējamās vai vismaz slepenas, raksturīgas izstumtajiem:

*Jēzus: Mīlēt es drīkstu tikai tuksnesī
Kā noziegumu... divi izstumtie...*⁴⁰

Ainas, kas nav atrodamas Jaunās Derības saturā, tātad ir Marijas un Jēzus dialoga ainas tuksnesī, kur tiek faktiski turpināta diskusija par mīlestības simbolisko dabu. Pirmais cēliens tiek noslēgts ar ainu, kur Jēzus nāk pie mācekļiem pāri ūdeņiem un kas zīmīga ar Jēzus saucienu “Vai jūs baiļojāties, jūs, mazticīgie!”. Tas gan ir Kriles jaunrades rezultāts, jo Jaunās Derības tekstā Jēzus šajā momentā sacījis citus vārdus – “Mazticīgais, kādēļ tu šaubījies?”⁴¹

Faktiski šajā cēlienā Krile aizsāk diskusiju par Jēzus diviem sociālajiem statusiem – viens no tiem ir pravietis un varonis, bet tas ir nestabils statuss, jo pieprasa rīcību un pozīciju, lai šo statusu uzturētu un faktiski paveiktu neiespējamo. Otrs statuss ir vīrietis, kas iekāro Mariju, bet tas nav apvienojams ar pirmo statusu. No tā izriet Kriles filozofiskā

37 Mircea Eliade, *Myths, Deams and Mysteries* (London: Harper, 1961), 37.

38 Juan Eduardo Cirlot, *Dictionary of Symbols* (London: Routledge, 1971), 79.

39 Ibid.

40 Velga Krile, op. cit., 87.

41 Mat. 14:30.

dilemma par varonības dabu – varonis (pestītājs, Dievadēls) eksistē sabiedrības labā, bet vīrietis tikai ģimenes labā. Un Jēzus Kriles tēlojumā visnotaļ konsekventi izdara izvēli būt varonim. Lugas iesākuma ainās Jēzus tēls ir rādīts kā nepārliecināts par savu varonību un dievišķumu, bet pēc jau aplūkotās Lācara atdzīvināšanas ainas un atzīšanas par Dievadēlu seko arī Jaunajā Derībā aprakstītā tirgotāju un naudas mijēju izdzišana no tempļa ar savas dievišķības apzināšanos. Šajā aspektā Kriles lugā ir akcentētas lielākās pretrunas Jēzus personā, kur mijas gan cilvēciskais, gan – Kriles traktējumā – varonības ideja. Krile netēlo Jēzu pārcilvēku, bet cilvēku, kas pats izvēlas kļūt par varoni.

Otrais cēliens, kas ir visīsākais, aizsākas ar Jēzus un Mātes sarunu, kur atklājas cēlienā būtiskākā Jēzus tēla interpretācija, proti, apzinātā izvēle kļūt par varoni/Dievadēlu:

*Māte: Es parasta māte, kas tevi parasti dzemdējusi,
Kā lai man nesajūk prāti, kad tevi par Dievadēlu sauc.*⁴²

Un Jēzus atbilde apliecina Kriles interpretācijā paša izvēlēto varonības ideju:

*Jēzus: Māte, viņu ticība ir mana audze.*⁴³

Krile faktiski nerunā par Jēzus dzimšanu kā brīnumu, kas tiek akcentēts Jaunajā Derībā, kur redzams apgalvojums: “Bet Jēzus piedzimšana notika tā: kad Viņa māte Marija bija saderināta ar Jāzepu, notika, pirms tie nāca kopā, ka viņa kļuva grūta no Svētā Gara.”⁴⁴ Šis aspekts norāda uz Kriles Jēzus kā cilvēka traktējumu. Lai gan arī Bībeles tekstā redzams Jēzus kā cilvēciska būtne, pilnīgs cilvēks, kas ir starpnieks starp Dievu un cilvēkiem, piemēram, “Jo ir viens Dievs, kā arī viens starpnieks starp Dievu un cilvēkiem – cilvēks Jēzus”,⁴⁵ Kriles interpretācijā tēla raksturīgas pazīmes ir jau iepriekš minētās sociālās lomas, kur Kriles Jēzum ir svarīgi, lai viņam ticētu “Aiz mana mūža”,⁴⁶ proti, Kriles varoņiem raksturīgā pārpasaulīguma apziņas ideja. Tas saskatāms arī lugā “Stepans Razins”, kur Razina vēlme kļūt par tautu atbrīvotāju un jaunas brīvības nesēju, kā jau iepriekš norādīts, sasaucas ar Jēzus tēla interpretāciju. Tā arī Jēzus lugā “Vai jūs baiļojāties, jūs, mazticīgie” izvēlas varoņa lomu, kura tiek spēlēta. Šeit Krile noraida plaši izplatīto ideju, ka Jēzus ir gan cilvēks, gan Dieva dēls,⁴⁷ bet akcentē tikai cilvēka tēlu.

42 Velga Krile, op. cit., 95.

43 Turpat.

44 Mat. 1:18.

45 1. Tim. 2:5.

46 Velga Krile, op. cit., 95.

47 Thomas R. Schreiner, *New Testament Theology: Magnifying God in Christ* (Michigan: Baker Academic, 2008), 23–37.

Jānorāda, ka otrā cēliena būtisks akcents Jēzus tēla izveidē ir spēles ideja, dzīves kā teātra ideja, kas ir visnotaļ izplatīta Kriles daiļradē kopumā. Jēzus izvēlas spēlēt savu lomu, jo no viņa to sagaida sabiedrība. Daļēji tas sasaucas ar Jaunās Derības evaņģēlijem, piemēram, frāze “viens no jums mani nodos”⁴⁸ Kriles interpretācijā:

*Jēzus: Es zinu... manas paredzēt spējas, ak, Jūdas,
Nē, Jūdas nav karalis šajā zelta spēlē,
Viņam jānoslepkavo mani, tāda ir spēles būtība [...]
Labais cilvēks... nē, cilvēks par maz, jā, Dievadēls [...]*⁴⁹

Šajā cēlienā arī Krile visvairāk izmanto tiešus Jaunās Derības citātus, veidojot izteiktāku sasauci ar sakrālajiem tekstiem.

Cēliens turpinās ar Svētā Vakarēdiena ainu, kurai paralēli Jūda (Jūda zem krūma) risina sarunu ar farizejiem par Jēzus nodošanu. Tālāk Krile pievērsusies Eljes kalna ainai, kur būtiska ir Jēzus frāze “O, tu laimīgais, laimīgais Dievs, jo tu nezini, kas ir nāvē”.⁵⁰ Šādi Krile definē faktiski būtiskāko atšķirību starp varoni un dievību, kur dievība ir nemirstīga, bet savā nemirstībā tā rotaļājas ar mirstīgajiem. Tieši šajā cēlienā izteikti arī tiek uzsvērta Jēzus pašizpratne kā Dieva dēlam, faktiski tēlojot teju apsēstību ar varonības ideju, ko Jēzus var realizēt tikai ciešanās un nāvē, kā tas tiek apgalvots jau cēliena sākumā, ka “viņi ticēs aiz mana mūža”.⁵¹ Cēliens noslēdzas ar simbolisko “Jēzus uz sliekšņa” tēlojumu, kur Jēzus pareģo Pēterim, ka tas viņu noliegs, kā arī Jēzus lūgšanas un mirklī uzzibējušās šaubas par savu izredzētību manifestē “Pērkondimdoša balss” (= Dieva balss), kas saka “Jā, nē, jā, nē, jā, nē”.⁵²

Trešā cēliena saturs ir veltīts Jēzus krustā sišanai, visu darbību centrējot paralēlos notikumos – gan Jēzus dialogā ar Ponciju Pilātu, kurš tiek tēlots šaubās par savas rīcības pareizību, bet tomēr pakļaujas prasībām apstiprināt Jēzus sišanu krustā, gan šaustīšanas ainās, līdz pat Jēzus nāvei pie krusta. Pilāta tēla un vispārējās tā darbības interpretācijās Krile acīmredzami ir balstījies tikai Jāņa evaņģēlijā, jo tajā, atšķirībā no pārējiem, Pilāts tiek tēlots kā konceptuāli pozitīvs tēls. Jau iepriekš tika aplūkotas Kriles lugas paralēles ar Bulgakova romānu “Meistars un Margarita”, tāpēc te jāsecina, ka vismaz šī Bulgakova darba aspekts veido paralēles ar Kriles lugas konceptu. Pilāta rīcības un personības tēlojums ir neviennozīmīgs, un, piemēram, Jaunās Derības pētnieks Bārts

48 Jāņa 13:21, citā formulējumā arī Marka 14:43-72.

49 Velga Krile, op. cit., 96.

50 Turpat, 103.

51 Turpat, 95.

52 Turpat, 105.

Ērmans (*Bart Ehrman*) uzskata, ka Jāņa evaņģēlijā Pilāta tēlojumu ietekmē antijūdaisma idejas.⁵³ Bulgakova tēlotais Pilāts kļūst apsēsts ar savu vainu par Jēzus nogalināšanu,⁵⁴ un Pilātam tāpēc jācieš mūžība, iekams viņa vainas nastu nenoņem Meistars.⁵⁵ Kriles interpretācijā Jēzus ir glābis tam dzīvību, tāpēc Pilāts ir Jēzus parādnieks, kurš vēlas atklāt patiesību, un tikai tad, ja patiesības nebūs, atļaus Jēzu nokaut, tāpēc cenšas to noskaidrot sarunā ar apustuļiem. Šajā dialogā Krile demonstrē divus svarīgus aspektus, proti, varoņa lielo atkarību no ticības viņam, kā arī tuvāko sekotāju nodevību, jo sarunā ar Pilātu pat Pēteris uz jautājumu, vai Jēzus ir staigājis pa ūdens virsmu, atbild: “Man ir jāsaka, ka varbūt peldēja nevis staigāja [...] Nē, kad tā padomā, Jēzus, domājams, peldēja.”⁵⁶ Tāpat tiek atzīts, ka vētra apstājās pati no sevis, līdz Pilāts secina, ka “Es piekāpjos jums, pret tautas balsi es neko nevaru darīt”.⁵⁷

Simboliska frāze Kriles lugas konceptā ir brīdī, kad Kristum pēc Jaunās Derības tekstiem tiek uzvilks purpura apmetnis, Krile seko, piemēram, Mateja evaņģēlija tekstam: “Un tie novilka Viņam drēbes un apvilka Viņam purpura apmetni”,⁵⁸ bet Kriles interpretācijā Jēzus saka “Ak, kaut es patiesi Dievadēls būtu bijis”.⁵⁹ Jāsecina, ka šajā cēlienā atklājas arī Kriles kā dramaturģes talants masu ainu veidošanā. Kā jau minēts, darbība notiek paralēlās sižetiskajās līnijās, priekšplānā izvirzot Jēzus virzību uz krustā sišanu, bet paralēli tēlojot Jūdas, arī Pētera, līniju, kurš noliedz Kristu trīs reizes cilvēka primitīvāko, bet spēcīgāko instinktu, tas ir, dzīvotgribas, dēļ:

*Pēteris: Kails dzīvotinstinkts un debesis,
Redzēt vēl vienu mākonīti, un pārējais nesvarīgs viss.*⁶⁰

Jūda mežā nožēlā – bet arī Kriles traktējumā vājpātā – pakaras pie apses. Konceptuāli šajā aspektā ir redzama arī Krilei raksturīgā tautas tradīciju un kristietības sinkrētisma izmantošana. Jaunās Derības tekstā nav definēts koks, kuru pašnāvībai

53 Bart D. Ehrman, *Lost Christianities: The Battles for Scripture and the Faiths We Never Knew* (Oxford and New York: Oxford University Press, 2003), 20–21.

54 Margaret Ziolkowski, “Pilate and Pilatism in Recent Russian Literature”, in *New Directions in Soviet Literature: Selected Papers from the Fourth World Congress for Soviet and East European Studies*, ed. Sheelagh Duffin Graham (New York: St. Martin's Press in association with the International Council for Soviet and East European Studies, 1992), 165.

55 Ann Wroe, *Pontius Pilate* (New York: Random House, 1999), 371.

56 Velga Krile, op. cit., 112.

57 Velga Krile, op. cit., 118.

58 Mat. 27:28.

59 Velga Krile, op. cit., 106.

60 Turpat, 107.

izmantojis Jūda, Mateja evaņģēlijs Jūdas pašnāvību pēc Jēzus nodošanas attēlo īsā teikumā: “Un viņš nometa sudraba gabalus Templī, aizgāja un pakārās.”⁶¹ Latviešu tautas ticējumos etioloģiskā kontekstā tiek skaidrots, kāpēc apsei dreb lapas, un tas tiek saistīts ar kristietiskiem aspektiem, piemēram, “kad jūdi Kristu situši krustā, tad visi koki stāvējuši mierīgi, tikai apse vien ne, par to apsei vēl tagad jādreb”,⁶² tāpat arī tāpēc, ka apse ir devusi savus zarus rīkstēm Jēzus šaustīšanai⁶³ un “Apse tāpēc trīc, ka Jūdass tur esot pakāries, kad pārdevis Kristu”.⁶⁴ Rezumējot – salīdzinājumā ar citām lugām, “Vai jūs baiļojaties, jūs, mazticīgie” ir veidota, samērā konceptuāli sekojot Jaunās Derības sižetiskajiem aspektiem, taču atsevišķos momentos ir saskatāmas arī sinkrētisma pazīmes ne tikai ar baltu mītiskajiem priekšstatiem, bet arī grieķu mītiem.

Luga noslēdzas ar savdabīgu Kriles Jēzus krustā sišanas interpretāciju, kur ir Jēzus pie krusta, kas ir varonis cilvēces vārdā, un viņa balss tuksnesī, kas atzīst, ka viņš ir cilvēks, kurš dzimis cilvēkmātei. Rezumējot šo nelielo ieskatu, var secināt, ka Krile ar šo sižetu risina jautājumus, no kuriem pats galvenais ir upurēšanās cilvēces labā pat tad, ja cilvēce to nav pelnījusi, bet arī sakrālas būtnes ir tikai cilvēki ar savām šaubām un ciešanām un pašas izlemj savu likteni. Krile piedāvā skatījumu uz Kristu kā cilvēku, kas upurējas citu cilvēku labā pēc šaubām, vai tas ir tā vērts. Vēlreiz atsaucoties uz tuksneša simbolizāciju, noslēguma aina ir veidota dalītā skatuvē, kur pa labi redzams Jēzus pie krusta, bet pa kreisi Jēzus un Marija tuksnesī, it kā veidojot divas paralēlas realitātes ar faktiski Jēzus dialogu ne tikai ar Mariju, bet arī pašam ar sevi, redzot un saskatot divas iespējas, proti, dzīvi kā vīrietim un dzīvi kā varonim. Viens mirst cilvēces vārdā, kamēr karavīri atbilstoši Jaunās Derības tekstam sadala viņa apģērbu, bet otrs – dzīvo kopā ar Mariju, kura aicina:

*Marija: Pie rokas mani ņem un aiziesim tāpat
No visiem projām divi tuksnesī.*⁶⁵

Bet Jēzus viena personības puse (Jēzus pie krusta) atbild, ka “priekš cilvēkiem ir manas kaislās jūtas”,⁶⁶ demonstrējot jau iepriekš aplūkoto varonības ideju, kamēr Marija:

61 Mat. 27:5.

62 Pēteris Šmits, sast. *Latviešu tautas ticējumi*, 1. sēj. (Rīga: Kabata, 1992), 61.

63 Turpat.

64 Turpat.

65 Velga Krile, op. cit., 121.

66 Turpat.

*Marija: Vai nevari tu, Jēzu, tāpat vien...
Priekš dzidriem mākoņiem, priekš manis vienas,
Priekš mazas puķītes, priekš labas dienas...⁶⁷*

Pie krusta ir tēlotas Jēzus šaubas par Dieva rīcības pareizumu, ieliekot Kristu šādā lomā, un, Marijai svaidot viņa kājas ar mirrēm, nonāk pie secinājuma, ka ir cilvēks, kas dzimis cilvēkmātei, bet tomēr Dievadēla loma ir bijusi svarīgāka, jo ļaudis ir viņam ticējuši. Luga faktiski noslēdzas ar secinājumu, ka varonības ideja ir sasniegta, bet cilvēcības ideja ir palikusi aizplānā.

Nobeigums

Kriles dramaturģijas monumentālais aspekts ir saskatāms fundamentālu sižetisko avotu un tēlu sistēmas izvēlē, kur Krile ietiecas Eiropas modernās dramaturģijas kopējā sistēmā. Definējot Jaunās Derības konceptu, ko Krile izmantojusi šajā lugā, secināms, ka sižetiskās līnijas ir aizgūtas no visiem Jaunās Derības evaņģēlijiem, taču, jādoma, ka diskusijas ideju par mīlestības jautājumiem Krile aizguvusi no Jāņa evaņģēlija, transformējot mīlestību pret Dievu⁶⁸ un mīlestību pret cilvēku, kā arī Pilāta un Jēzus attiecību tēlojumā pārsvarā izmantotas sasauces ar Jāņa evaņģēliju, tāpat paralēles ar Bulgakova “Meistaru un Margaritu”.

Plaši sastopams ir Rietumu teoloģiskās tradīcijas veidols, kur priekšplānā tiek izvirzīts jautājums par grēku un Jēzus atpestījošo nāvi.⁶⁹ Krile dramaturģiskajā darbā izvēlējusies pretēju Jēzus tēla traktējumu, priekšplānā lielākoties izvirzot jau iepriekš minētos mīlestības akcentus, turklāt izteikti Jēzu cilvēcisko, liekot tam diskutēt par savu dievišķumu un cilvēcību, reprezentējot šaubas kā vienu no būtiskām cilvēka īpašībām. Kriles Jēzus ir pirmkārt cilvēks, bet cilvēks var un spēj būt varonis, tiesa, Krile risina jautājumu, vai sabiedrībai vispār ir nepieciešami varoņi un kas cilvēkam ir jādara, lai kļūtu par tādu, nonākot pie secinājuma, ka varonības ideja ir teātris, ko cilvēks spēlē dievības priekšā.

⁶⁷ Velga Krile, op. cit., 122.

⁶⁸ Jāņa 14:24.

⁶⁹ Aira Līcīte, “Trīs savienoti teoloģiski “lielumi”: radišana, Jēzus, Svētais gars”. *Ceļš*, https://www.apgads.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/apgads/PDF/Cels/Cels_74/cl.74.04_licite.pdf (skatīts 25.09.2024.).

SUMMARY

Interpretations of the Image of Jesus in Play by Velga Krile “Were You Fearful, You of Little Faith”

The article is dedicated to the play “Vai jūs baiļotājies, jūs, mazticīgie” by Latvian poet and playwright Velga Krile, focusing on the author’s interpretation of the image of Jesus. The play was written in 1980 and first published in 1999. In the play, Krile uses New Testament passages to interpret and reinterpret Jesus, based on the idea that Jesus is a man who chooses to be a hero for society, as well as on the relationship between man and God (including deities). In Krile’s work, God is treated as cruel and ignorant, indifferent to the problems of humanity. Krile’s Jesus is, first and foremost, a human being, but human beings can be and are heroes; indeed, Krile addresses the question of whether society needs heroes at all, and what a human being must do to become one, concluding that the idea of heroism is a theatre performed by human beings in front of a deity.

© 2024, Ingus Barovskis, Latvijas Universitāte

Raksts publicēts brīvpieejā saskaņā ar *Creative Commons* Attiecinājuma-Nekomerciāls 4.0 starptautisko licenci (CC BY-NC 4.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

Raksts tapis Valsts pētījumu programmas “Letonika latviskas un eiropeiskas sabiedrības attīstībai” projekta “Naratīvs, forma un balss: literatūras iesakņotība kultūrā un sabiedrībā” (Nr. VPP-LETONIKA-2022/3-0003) ietvaros.